

MATERIALS PER A UNA INVESTIGACIÓ SOBRE ELS PESCADORS DE TAMARIT (1690-1740)

I. ORIGEN DEL TREBALL

Tamarit fou el punt de la conquesta cristiana més avançat —a les portes de Tarragona— durant un bon grapat d'anys. Jugà un paper de port de gran vàlua a la costa de Ponent durant l'Edat Mitjana, en un moment en què Tarragona en mancava, i Altafulla i Torredembarra eren places de tercera divisió. En un treball anterior sobre Valls, comprovarem que Tamarit proveïa de gra l'interior del Camp de Tarragona. Com que la nostra provinença familiar es localitza en aquelles terres, ens va semblar necessari fer un estudi d'aqueix port, per tal com no hi ha cap treball monogràfic global sobre l'Edat Moderna a Tamarit.

Les al·lusions bibliogràfiques sobre Tamarit i, més específicament, sobre el seu port, són escadusseres i disperses. Tendeixen, però, a reflectir l'apogeu tamaritenc a la Baixa Edat Mitjana (un exemple: les salines, propietat del monestir de Santes Creus) i l'estancament dels segles XVI i XVII, a causa dels atacs dels pirates. Certament, la costa del terme de Tamarit és substancialment voluble a les hipotètiques escomeses des del mar. Durant el cinc-cents, la gent de mar i, en general, els habitants de Tamarit, foren repetidament abordades per pirates, fins al punt d'obligar la Universitat a fer bastir la Torre de la Móra, situada a l'extrem sud del terme municipal i que fou utilitzada com a torre de guaita. És versemblant que, a més de les facilitats que ofereix la seva geografia, Tamarit tingués un cert potencial que fos un reclam per a eventuais ràtzies.

Les fonts bibliogràfiques situen el perigeu el segle XIX, per raó de les maltempsades marítimes (sembla que un gran nombre de pescadors

es negà, a causa d'un gran temporal) i, sobretot, de resultes de la influència negativa produïda per la desembocadura del Gaià en aquell indret. El riu formava uns tolls d'aigua estancada que atreïen insectes propagadors de febres pallídiques, principalment a la canícula. Aquesta circumstància sembla determinant a l'hora d'explicar la fugida dels habitants de Tamarit vers Ferran —que, inicialment, era un agregat i, després, passà a ésser el cap del municipi— i vers Altafulla.

Així, doncs, ens ve referit l'auge medieval, l'estancament de l'Alta Edat Moderna i la desfeta del segle XIX. Hom ignora, però, la sort que corregué des de finals del segle XVII i per tot el segle XVIII. Quin paper desenvolupà Tamarit en la represa econòmica? Com evolucionà el seu port? Tingué alguna participació en el comerç set-centista? Quina era la situació de la pesca i dels pescadors? La davallada de Tamarit, ¿és anterior als fets del segle XIX? Quines eren les relacions entre Tamarit i els ports veïns d'Altafulla i Torredembarra? Existia una dialèctica pagesos-pescadors?

Aquests són alguns dels interrogants que esperonaren la nostra recerca. Hem cregut convenient afrontar-los a partir d'un primer treball sobre la gent de mar de Tamarit. Ben aviat hem copsat com això equivalia a estudiar els pescadors, puix que l'activitat marinero-comercial estava concentra a Altafulla i la Torre.

Aquest treball ha comptat amb l'ajut de bons coneixedors de la història de la zona de Tamarit i Tarragona, com Salvador Rovira i Lluís Navarro, i també amb l'orientació del professor Carles Martínez Shaw, de la Universitat de Barcelona, investigador del món marítim a l'Edat Moderna.

Hem cregut convenient abstenir-nos d'incorporar notes, atès que en el transcurs del treball indiquem les fonts d'on hem extret les informacions. Creiem, doncs, que l'estudi guanya en agilitat —en un tema força àrid—, malgrat que pugui tenir punts d'inconcrecions; tanmateix, recordem que l'objectiu és més elaborar hipòtesis que no pas establir conclusions.

II. POSSIBILITATS I LIMITACIONS DEL TREBALL

D'entrada, sembla que la decadència fou anterior a l'atzucac del segle XIX. Si més no, si Tamarit hagués estat un port dinàmic hagués seguit els passos dels veïns en l'embranchida demogràfica del segle XVIII. Mentre que l'any 1719, Tamarit tenia 117 habitants, Altafulla 728 i

Torredembarra 885 (segons Josep Iglésies: *Estadístiques de població...*), el 1787, el nombre de població era, respectivament, de 172, 1.724 i 1.903 habitants (*El Cens del Comte de Floridablanca*). Així, mentre Tamarit augmentà un 47,01 %, Altafulla assolí un 136,81 % i la Torre un 215,02 %. Tamarit degué perdre el tren del creixement: l'objectiu a llarg termini d'aquest treball és demostrar-ho.

Darrerament, hom ha tendit a matisar, per a certes zones de l'interior del Principat, l'afirmació de l'abast general del creixement català del XVIII. Tamarit pot ésser una excepció en el litoral, sense que el seu estancament impedeixi de mantenir la teoria que l'embranchada fou general a la costa.

El nivell de vida dels pescadors de Tamarit ens demostra la diferència de les repercussions de la dinàmica econòmica segons les diverses classes i categories socials.

Les possibilitats d'estudi les podem orientar en diversos camps: la vida quotidiana dels pescadors, les seves advocacions predilectes, els costums socials i religiosos, el grau d'endogàmia dins el grup professional, el nombre de pescadors en el període tractat, les compres de béns immobles, la pervivència de la pirateria, l'endeutament del poble en general i dels pescadors en concret, l'evolució i adjudicació dels diferents arrendaments locals, l'aproximació a les característiques, tipus, preu i nombre de barques, el règim de pesca, l'existència d'una certa «assegurança» (les Causes Pies), la proporció entre pagesos i pescadors representats al govern municipal, el grau de dependència de Tamarit respecte dels forans, etc.

Les pretensions tenen un límit. D'una banda, els derivats de les possibilitats personals de dur a terme la investigació, i de l'altra, la realitat de la documentació. N'hauríem volgut trobar més, car a nivell notarial, només podem cobrir quaranta anys del segle XVIII. Però, encara, la que hem consultat no ens ha permès pas de respondre tots els interrogants; el buidat de vora un miler de documents (dels quals només una cinquena part són aprofitables) genera un bagatge escàs pel baix rendiment d'aquest tipus de documentació, molt útil si n'hi ha d'altre tipus, però limitat de cara a establir per si sol respostes no especulatives a les hipòtesis de treball.

De moment, doncs, l'estudi comprèn del 1689 al 1740. De tota manera, caldrà procedir a treballar els segles XVI i XVII —sobre els quals hi ha més documentació— per a poder constatar i contrastar l'evolució a més llarg termini.

La platja de Tamarit.

III. LA DOCUMENTACIÓ TREBALLADA, PER TREBALLAR O NO LOCALITZADA

Tota la documentació referida a Tamarit provinent de les anotacions dels diversos rectors es troba a l'Arxiu Arxidiocesà de Tarragona. La relació entre el caràcter eclesiàstic de la documentació notarial i la localització actual de les fonts és clara.

La sèrie de manuals comprèn setanta llibres, des del 1332 al 1740. Dels segles XIV i XV existeixen alguns buits. Del segle XVI, la documentació és profusa, quasi completa, però hi manquen anys concrets. Sobre el XVII, els llibres notariais comprenen tot el segle ininterrompudament, continuïtat que no es perd fins al 1740, data a partir de la qual no hi ha més informació en aquest apartat.

Hem procedit al buidat exhaustiu dels llibres següents:

Lligall núm. 63, caixa 14 = anys 1688-1702.

Lligall núm. 65, caixa 13 = anys 1712-1721.

Lligall núm. 67, caixa 13 = anys 1729-1740.

Així, l'estudi abraça mig segle. En el moment inicial hem consultat els manuals primer, tercer i cinquè del període, per tal de tenir una visió d'amplitud al llarg del temps, puix que, si haguéssim tractat la informació continuadament, no la posseiríem.

Així, doncs, el treball dels manuals notariais és la base de la investigació.

Assabentats, a través de Salvador Rovira i Gómez, de l'existència del *Llibre de Memòries* de Tamarit, el consultàrem. Aqueix *Llibre de Memòries* era redactat pels diversos rectors de Tamarit, des de l'any 1599 fins al 1879. Tanmateix, la informació que ens aporta està molt lligada a la dedicació recopiladora de cada rector. Les referències escrites són nombroses i contínues durant el segle XVII, però s'espaien a partir de la postguerra de Successió i s'estronegen el darrer quart del segle XVIII (1779). Encara trobem algun text dels anys 1828, 1863 i 1879.

Inicialment, la funció del *Llibre de Memòries* era recollir els acords dels jurats i consellers, però sols es verificà fins a la Guerra de Successió; aleshores, el rector tendeix a expressar els avatars i preocupacions dels tamaritencs, a tall de cronista.

Del *Llibre*, hem buidat totalment des del 1699 al final, i hem donat una ullada al segle XVII.

Tot i que tenim treballada la primera meitat del XVIII, ens adonem que la profusió de la documentació del XVI i XVII, junt amb la necessitat de comprendre l'evolució de Tamarit a l'Edat Moderna, fan imprescindible que convingui tirar enrera. La primera conclusió referent a la decadència tamaritena, sols podem avaluar-la convenientment si coneixem els punts àlgids i les conjuntures al llarg del període.

Per tal d'ampliar la base notarial del treball, cercàrem els manuals notariais d'Altafulla existents a l'Arxiu Històric de Tarragona. Només hi trobàrem (del segle XVIII) els següents: lligall 4427 (caixa 27, 1798-9) i lligall 4426 (caixa 28, 1800). La informació sobre Tamarit es gairebé nulla.

Una tasca a fer en l'esdevenidor pot ésser tractar de cercar dins els fons notariais de Tarragona si alguns dels quaranta-quatre notaris que tingué la ciutat durant el segle XVIII es dedicaren als afers de Tamarit després del 1740 (data del darrer document notarial del rector). Tanmateix, hi ha massa possibilitats que aquesta feina resulti inútil, sigui perquè els tamaritencs no s'adreçaren a Tarragona, sigui perquè seguiren notificant a Tamarit però es perderen els llibres, etc. A més, la informació vàlida que puguem trobar potser no compensa l'esforç de regirar dotzenes i dotzenes de manuals.

Posats en contacte amb el professor Lluís Navarro, de la Facultat de Tarragona, per tal que ens fes saber l'existència o no de documentació de caràcter econòmic, ens informà de la no constància de cap cadastre de Tamarit, que ens hauria pogut proporcionar coneixement de les propietats dels pescadors i la ponderació de la seva importància en el poble en relació amb els altres grups socials i tasques professionals. No obstant això, Lluís Navarro ens notificà la localització, a l'Arxiu Històric de Tarragona, del fons dels Miquelets, que tingué origen arran de les necessitats militars (lleua) i econòmiques (capitació i cadastre) dels darrers compassos de la Guerra Gran (1795). Els Miquelets permeten de saber l'estat de la població masculina major de 16 anys en un moment cronològic precís; malauradament, és difícil de contrastar amb altre tipus de documentació.

És llàstima que en la documentació de Tamarit dels Miquelets no hi hagi la relació dels matriculats, diferentment del cas d'Altafulla, on, a l'apartat demogràfic, hi ha tota la relació, amb expressió d'edat, estat civil i càrrec (Subdelegat de Marina, pilots, sobrecàrrecs, etc.). A la Torre, tampoc no existeix la font demogràfica dels matriculats; en canvi, apareixen ben definits en l'apartat econòmic (amb l'expressió de l'import pagat per Cadastre i per Capitació).

Sens dubte, l'element bàsic que hem trobat a faltar són les actes municipals i els llibres de la Universitat derivats. El seguiment d'aquests, unit al buidat dels manuals notarials i al *Llibre de Memòries*, ens donaria una visió força aproximada de Tamarit en general i dels pescadors en concret. Seria important de posseir un llibre de comptes que expressés exactament els arrendaments (que sabem dispersament a través de la documentació notarial), la provenença social dels contribuents, el tipus de despeses, etc.

IV. DOCUMENTACIÓ TREBALLADA I PRINCIPALS HIPÒTESIS

El fet de la manca de vitalitat de Tamarit estaria corroborat per la falta de referència al port, en les obres d'abast general de la Catalunya del XVIII. El volum IV de *Catalunya dins l'Espanya moderna*, de Pierre Vilar, no el cita. A *Catalunya en la Carrera de Índies*, de Carlos Martínez Shaw, l'única referència és tangencial. En l'obra de Pons Guri sobre l'Escola de Pilots d'Arenys advertim que no s'hi matriculà (1779-1809) cap tamaritenc, mentre que se n'hi inscriviren 15 d'Altafulla, 5 de Torredembarra i de Tarragona i 1 de Ferran.

A partir de la recerca dels capítols matrimonials ens endinsem en la comprovació de l'existència d'endogàmia en els pescadors. Sobre 40 casos estudiats —on el futur marit és pescador— en 7 ignorem la professió de la família de la promesa; en 16 el pescador casarà amb filla de pagesos i en 17 ocasions amb filla o vídua de pescadors. Tot i que no s'acompliria sistemàticament, observem una certa tendència a casar-se dins del grup, sobretot en segones núpcies. ¿Potser perquè hom ja deixava d'aspirar a millorar la condició social?

Els capítols ens aproximen al nivell socio-econòmic. En la immensa majoria, simplement queda anotada una fórmula establerta; l'absència de detalls i les reduïdes aportacions de cadascun dels cònjuges sembla reflectir una situació humil. El dot de cada una de les parts ve expressat en diners i roba. Malgrat que la quantitat és oscil·lant, molts pescadors aportaven entre 50 i 60 lliures (en ocasions fins a 100 lliures), quantitat semblant a les 50-80 lliures de les dones. El futur marit hi destinava 5 ó 10 lliures si la promesa era verge. Part del dot femení procedia del fons de la Causa Pia establerta per «les donzelles a maridar».

En algun cas concret hom especifica, com a part constituent dels dots, barques o parts de barques que posseïen. Maria Estampa (filla de

Pere Estampa, cap de la família de pescadors més important de Tamarit a principis del segle XVIII) aportà mitja barcada de sardinals, valorada en 60 lliures i 10 sous. Francesc Estampa es dotà amb 300 lliures i Paula Estampa amb 100 lliures, les quantitats més importants junt amb el dot de Joan Serra (105 lliures). En segones núpcies, Francesc Estampa es dotà amb 100 lliures, valor d'una barcada de sardinals, i altres estris. La futura esposa de Joan Serra, Rita Alegret, es dotà —com a hereva universal— amb diversos mobles i immobles (casa, vinya...), entre els quals figurava mitja barcada de sardinals i palanques. Maria Teixidor i Vives, filla de Bernat Vives (cap de la segona nissaga ressenyable de pescadors tamaritencs) aportà un artet vell amb bou, cordes i una barcada de sardinals. És a dir, hi ha dues famílies importants, els Estampa i el Vives, que disposen, almenys, d'un artet i dues barcades i mitja de sardinals, ultra mitja barcada de Joan Serra.

La resta de capítols matrimonials tendeixen a translluir escassetat de subsistències.

Els inventaris són reduïts, potser perquè no hi havia motius o hi havia poca cosa per a inventariar. Serveix de mostra l'efectuat sobre els béns mobles del pescador Joan Tarifa: «una caixa amb pany i clau, dins de la qual hi ha cinc camises de bri noves de dona, tres camises de dona usades, vuit llençols de bri de matrimoni i un de pintat, set tovallons, unes tovalles, quatre coixineres de tela molt usades, dues tovalloles de bri amb llistes de blau, sis coixineres de galta i una de bri, un llençol de bri de criatura, un mocador de tela, una caputza de baieta blanca, unes faldilles noves de cotó, una samarreta de cotó, dos manils, un "fustillo" ...; cinc botons de plata, tots dolents; un anell d'or amb tres pedres blaves i un escapulari de la Mare de Déu del Carme». Tot i el risc de prendre aquest inventari com a paradigmàtic —encara que altres s'hi assemblen, no són tan exhaustius— podem afirmar la qualitat basta i la quantitat relativament escassa de teixits. En tots els inventaris hi ha alguna joia (poques: una o dues), segurament d'alt valor emotiu i familiar, que constitueix el «tresor de la casa». L'escapulari és el símbol de les advocacions religioses —a les quals els homes de mar eren especialment abonats, d'acord amb la incertitud pròpia de la seva activitat—; no podem oblidar, tampoc, la vinculació de la Mare de Déu del Carme amb el mar.

El total de testaments analitzats és de trenta-cinc. Inferim que hom testava quan veia la mort propera, quan contraïa matrimoni i, en un cas, «per haver d'anar sense dilació als vaixells d'Espanya per ordre del rei».

En línies generals, el testador deixava entre 10 i 15 lliures per a l'enterrament, missa/es, novena/es i cap d'any. És a dir, unes quantitats fixes i homogènies socialment per a sufragar l'ànima: la por a la mort —ja hem recordat que els pescadors estaven especialment subjectes a trasbalsos— se sumava a un costum. Entre les advocacions predilectes trobem les ànimes del purgatori, l'àngel de la guarda, sant Pere (un dels patrons) i sant Antoni de Pàdua. El cementiri de Tamarit rebia el patronatge de sant Pere, i estava construït extramurs; tothom demanava d'ésser-hi enterrat. Com a marmessors, hom solia designar els familiars: si es tractava d'una dona tendia a nomenar el marit i el germà; si era home acostumava a assenyalar el fill o fills, el cunyat i el germà o germans. Els pares, oncles, gendres i cosins eren altres graus de parentiu que podien esdevenir marmessors en certs casos. Alguns testadors, d'una manera especial els de bona posició, designaven entre els marmessors el batlle o el rector. D'habitud, els béns quedaven poc repartits: les filles rebien roba i una quantitat de diners per quan es casessin (entre 10 i 40 lliures); als fills menors també els pertocava una assignació; la resta de béns passava a l'hereu universal, normalment el fill gran. Si aquest moria, se seguia la línia dels altres fills barons; si no n'hi havia o morien, els béns passaven a les filles, de major a menor edat. Quan la testadora era una dona, el marit solia convertir-se en l'hereu. Si els fills eren menors d'edat, l'espòs o la muller conservaven l'herència com a usufructuaris de les propietats, mentre no es tornessin a casar. Aquest sistema de llegar la pràctica totalitat de béns a una sola persona entroncava amb la tradició successòria catalana, adreçada a impedir la divisió del patrimoni; en canvi, ens impossibilita de conèixer amb suficient exactitud les propietats reals de cada nucli familiar. No és aquest, però, el cas del pescador benestant Pere Estampa, el qual, ultra declarar hereu universal el seu fill —de nom també Pere—, deixava 40 lliures a cada filla, 10 lliures a cada fill i mitja barcada de sardinals —heretada del seu germà Francesc— a la filla gran quan es casés. Interinament, la usaria el seu germà, i els guanys servirien per a liquidar el deutes de Pere Estampa. Aquí, doncs, ens apareix mitja barcada de sardinals més.

Un dels testaments enumera una sèrie de deutes a liquidar: és el del pescador Joan Tarifa. Entre els seus creditors hi ha Josep Estampa (¿podria existir una relació de préstec o d'intercanvi, generadora d'una dependència econòmica, entre els pescadors benestants i els humils?), el rector, un germà i diversos noms propis, entre els quals un corder d'Altafulla, un home de la Torre i Manuel Soler, d'Altafulla —possi-

blement avantpassat del Manuel Soler, sots-delegat de Marina, del 1795—. Aquest endeutament faria pensar en la hipòtesi, potser massa elucubradora, que els pescadors de Tamarit comprassin material i estris propis de llur feina a les dues localitats veïnes. Tal possibilitat podria ésser refermada, mig segle després —el testament alludit és del 1735—, per la divisió professional de Tamarit, Altafulla i Torredembarra, que ens ofereix el Fons de Miquelets (1795): a les dues darreres poblacions trobem oficis subsidiaris de les feines de la mar; en concret, a Torredembarra hi havia 35 soguers (11,04 % del total d'ocupacions) i sabem de l'existència, ací, de mestres d'aixa.

A continuació reproduïm el testament de Josep Estampa (14-4-1712), el qual serveix de model, per tal com es repeteixen la forma, l'estructura i el lèxic.

«Com ningú en carn posat, per ço jo, Josep Estampa, fadri pescador de Tamarit, fill legítim i natural de Josep Estampa, pescador de Clarà difunt, detingut en el llit de greu malaltia, de la qual temo morir, amb tota emperò advertència sana, clara i distinta, allò que faig i ordeno el meu testament, declaro la meua última i darrera voluntat en la forma següent: Encomano la meua ànima a Déu Nostre Senyor per a Qui puix l'ha criada per al Cel, la vulgui acollir en la glòria del Paradís. Amèn. Item. Per dono, amb bon cor, totes i qualsevol ofenses a mi fetes, perquè el Senyor em perdoni els meus pecats. Item vull que es pagui a Francisco Estampa, mon germà, vint-i-cinc lliures, a Ramon Sala una lliura i vuit sous, a Ventura de la Riera unes espartenyas (...) Item, elegeixo sepultura al meu cos faedora en el cementiri de Sant Pere de l'església parroquial de Tamarit. Item, prenc dels meus béns per a l'enterrament, novena i Cap d'Any quinze lliures barceloneses, volent (que) assisteixin a dits actes funerals aquell nombre de sacerdots que els meus marmessors baix anomenats pareixés, i si res faltava vull sia fet compliment dels altres béns meus, i si res sobrava sia distribuït en misses per repòs de la mia ànima, a coneguda dels meus marmessors. Item, vull se'm facin celebrar a la capella de Nostra Senyora del Roser, de Tamarit, sis Misses resades, una vegada tan sols. I una altra per les ànimes del Purgatori. Item, elegeixo en marmessors de la mia ànima i del present testament meu executors a Pere Estampa i Francesc Estampa, pescadors de Tamarit, germans meus, als quals dono tot el poder que a semblants marmessors se sol donar. Item, deixo

i llego a Maria Vigorós i Estampa, germana meva, una caputxa de dol. Dels altres béns meus, drets, accions, institueixo hereu universal a Pere Estampa, germà meu predit, amb obligació de repartir-ho entre els seus fills i filles, a més i a menys conforme li semblés.»

Els manuals notariais expressen les contribucions de les Causes Pies instituïdes a Tamarit. Ignorem si hi són consignades totes o només algunes. Un estudi encara per fer és la comparació entre les concessions als pescadors i les aportacions als membres d'altres oficis. De moment, hem buidat les referents als primers. A la localitat hi havia la Causa Pia de la sagristia per a sufragar joves, verges pobres, consistent en deu lliures anuals. La Causa Pia de la Vila (25 lliures, anuals, en diverses pagues) era per a les noies a maridar, a manera de dot municipal. Trobem, encara, la Causa Pia creada per Cristòfol de Guimerà, per a rescatar els captius de la zona, i la que establí el prior Tarragó (ignorem amb quina finalitat). Retenim que onze pescadors de Tarragona i quatre de Torredembarra reberen de la Causa Pia de Guimerà —a través del seu collector— un total de 96 lliures, 5 sous i 4 diners, per tal de contribuir al seu alliberament, atès que eren presos a Alger. A aquesta capital del Mogreb central foren duts, també, el patró i dotze pescadors d'un art de Martí Rius, d'Altafulla, atrapats quan pescaven a la platja de Setma (o Semna), per una llanxa de moros, entre les vuit i les nou del matí d'un dia de febrer del 1735.

Malgrat que el nombre de censals és alt, els contrets per pescadors són pocs. Sembla com si els censals pertanguessin a un món a part, més encara si sabem que els escassos pescadors que els contragueren eren benestants i propietaris de terres. Per exemple, Josep Estampa contragué un censal de 86 lliures a Josep Clot, pescador d'Altafulla, per a satisfer el dot que el seu pare prometé a la germana de Josep en el testament.

A part dels censals, hi ha diversos reconeixements de deutes. Alguns fan pensar en un cert intercanvi, però, malauradament, els documents no n'especifiquen la raó.

El pescador que en un moment determinat gaudia de certs recursos, els destinava a la compra de béns immobles, terres o cases (en un cas, hem trobat la compra d'un magatzem a la platja de la Móra, probablement per a guardar-hi estris o queviures). Inversament, en diverses ocasions, pescadors tamaritencs traspassen les seves propietats. L'arrendament —de vinyes, sobretot— era el camí usual de pas de la gent

de mar a l'interior, atès que no comportava un dispendi excessiu i, en canvi, permetia obtenir uns recursos subsidiaris de la pesca. Ben probablement, les terres devien deixar de ser «plat de segona taula», i pagès i pescador, en molts casos, devien ser professions realitzades per un mateix home. L'augment del comerç de l'aiguardent i del conreu de la vinya devien portar els pescadors a la recerca de guanys estables o bé a mercadejar des del port d'Altafulla i, en menor mesura, des del de la Torre. Ho entenem així perquè en més d'un cas trobem pescador de Tamarit consignat adés com a pagès, adés com a mariner d'Altafulla. Sigui com sigui, la major part dels pescadors continuaria l'activitat tradicional, fos pel costum arrelat, pel coneixement pràctic d'un ofici o perquè hom considerava que li assegurava la subsistència; tampoc els recursos per a adquirir béns a terra no serien gaire esplèndids, com intuïm del fet que el pescador Pere Ametller hagué de constituir un censal per les 165 lliures que li costà una casa.

El material notarial ofereix possibilitats diverses a través de registres de documents no necessàriament homogenis. Són poques les transaccions que apareixen, però són ilustratives: descarregament de sal a càrrec del patró Joan Martí (suposem que per a conservar el peix), compra per part del mariner Josep Segú, d'Altafulla, i del pagès de Tamarit, Gabriel Llagostera, de nou càrregues de vi al pagès de Tamarit, Jaume Bellver, per 31 lliures i mitja (a 3 lliures i mitja la càrrega). El vi produït pels pagesos tamaritencs seria comercialitzat per la mateixa gent de Tamarit o per altafullencs. El patró d'arts, de Tarragona, Tomàs Bas, adquirí 24 roves de cànem al pagès i batlle de Tamarit, Jaume Martí —també figura en ocasions com a pescador—, per 51 lliures i 12 sous (a 2 lliures i 3 sous la rova), la qual cosa ens indica que Tamarit produïa cànem en excés o que els tarragonins podien oferir millor tracte.

Més útils de cara a aproximar-nos al nombre de barques del terme són les informacions sobre traspassos, acords i qüestions vàries referides a arts de pesca. El mestre d'aixa de la Torre, Gregori Clavilla, ven una barcada de palangre —sistema que se'ns apareix com a principal— a l'alludit Jaume Martí, amb la condició que en correspondria la meitat al pescador d'Altafulla Pere Vernet, per haver aportat els ormeigs i palangres. La hipòtesi de la propietat a mitges de les unitats sembla confirmar-se cada cop més, fos per finançament confirmar-se cada cop més, fos per finançament conjunt, fos per repartiments d'herència o bé, com en aquest cas, per conjunció d'interessos i contribució amb estris. És clar, però, que la barca podia ser parcialment arrendada

als pescadors que hi treballaven: Joan Pau Carreres —pescador de Tamarit—, pagà 22 lliures per a poder prendre esquers en una barca de Jaume Martí, de la qual Josep Vives tenia un cordó. Jaume Martí apareix com a co-propietari de barques, amb Caterina Vives, dona de Josep Vives, i d'una altra amb Baltasar Rabassà, pescador d'Altafulla, el qual traspassà la seva meitat a Jaume Jansà, pescador de Tamarit, per 93 lliures, 10 sous. És a dir, una barca de sardinals podia costar unes 200 lliures... però també unes 80 lliures, car Joan Alomà, d'Altafulla, vengué a Josep Martí, pagès de Tamarit, mitja barca de palangre que governava aquest com a patró. Aqueixes quantitats són orientatives, tot i que el preu devia oscillar segons les dimensions, les característiques i les condicions de cada barca.

Arribats a aquest punt, podem intentar quantificar el nombre d'unitats de pesca. A partir de la documentació, totalitzem 8 barques, de les quals 5 són dividides en meitats. La xifra podria ésser superior si prenguéssim en compte que algunes podien no figurar en els registres notariais, si no eren consignades en herència o traspassades per venda. Inversament, com que la documentació treballada comprèn 50 anys però no és contínua, és possible que alguna de les parts o unitats considerades hagués estat traspassada de propietari, sense que en tinguem constància; de faisó que poden ésser unitats repetides. Sigui com sigui, el nombre ens sembla que és prou aproximat: de 6 a 10. Així mateix, cal tenir present que una bona part de les barques pertanyia a pescadors altafullencs o a pagesos de Tamarit; això fa pensar en un «capital» exterior al món dels pescadors tamaritencs i en una dependència major o menor dels homes de mar altafullencs i, sobretot, dels pagesos benestants del poble.

El tipus d'embarcacions predominants són el palangre —sistema tradicional i que necessitava un alt nombre d'esquers— i, sobretot, el sardinal; la qual cosa ens indica la classe del peix recollit: sardina i anxova. Recordem que per al sardinal calia força cànem, element que hem trobat a Tamarit. Com que la pesca de la sardina no era contínua durant l'any, és probable que, fora de temporada, els pescadors es dediquessin al conreu de la terra.

Del 14 de desembre del 1699, tenim l'ordre dels jurats de Tamarit establir que tots els arts de fora del terme que hi entrin a pescar han de pagar 4 lliures l'any, i si és palangre, 16 sous d'entrada l'any. Aquesta ordre ens fa suposar que realment devia haver-hi pescadors forans a Tamarit.

Una pregunta que pot tenir resposta és el grau d'incidència dels pescadors en la societat de Tamarit. Sabem que els administradors de la Sagristia eren, el 1735, el rector, tres pagesos i dos pescadors. El 1696, sobre dotze càrrecs municipals, tres eren pescadors i nou pagesos, mentre que el 1713 set eren camperols i cinc pescadors. Si la representativitat alludida tenia quelcom a veure amb la proporció real d'habitants, els pescadors deuriem ésser entre un 25 % i un 40 % dels tamaritencs.

El 1712, la Universitat de Tamarit es reformà i es dividí en les tres mans tradicionals: major, mitjana i menuda. Dels quatre jurats pescadors d'aleshores, dos (Bernat Vives i Pere Estampa) pertanyien a la mà mitjana (ja hem referit com aquests eren els pescadors més benestants) i dos a la mà menuda (Josep Martí i Josep Marich).

El seguit d'informació municipal de què disposem, no únicament relacionada amb la pesca, reflecteix les dificultats del poble: el rector fa un cens del nombre de cases (20-1-1690), 49, per tal de justificar la manca de pagament d'un tribut perquè és un poble pobre (el 1719, hom calculà en 60 les cases del terme); el 1705, la Universitat apel·là a la sentència contrària sobre un plet amb la Confraria de Pescadors de Tarragona (no sabem ni perquè ni com acabà l'afar); hom demana (1715) que la Marquesa de Tamarit pagui una imposició de Patiño per tal de no gravar massa els pobres de la localitat. El 1721, la Universitat tenia un deute de més de 2.000 lliures, i hagué d'imposar el vintè sobre els grans i els fruits i, correlativament, el pagament d'un sou per cada lliura del valor del peix. El 1738, el deute arribava a les 35.000 lliures, i calgué restaurar el dret del peix per l'augment de les despeses i la negativa a pagar de part dels hisendats que no cobraven el que la Universitat els devia.

La decadència devia anar prenent cos, car el 1760 hom proposà d'arranjar i engrandir l'Església, però els jurats constataren la progressiva disminució dels habitants de la vila. Si fem cas de l'augment comparatiu entre el 1719 i el 1787 i hi incloem aquest tipus de notícies-greuges (les queixes no poden ésser marginades, encara que siguin desacreditades o reiteratives, si van acompanyades de decisions com aquesta darrera), podem pensar que en el transcurs de la primera meitat del XVIII Tamarit degué aconseguir un zenit d'habitants que devia baixar durant la segona meitat de la centúria. També podria ésser que la xifra del 1719 (117 habitants) fos massa baixa respecte als 172 habitants del 1787.

L'anotació dels diversos pescadors que apareixen en els manuals ens permet de localitzar-ne 53 a Tamarit, entre el 1688 i el 1702. Molts d'ells no n'eren pas originaris sinó que procedien d'indrets prou allunyats (Leucata —a la Catalunya Nord—, Guimerà, Sarinyena, Badalona, Pallerola, Roda, Mataró, Vila-seca, Cardona, Barcelona, Vila-bella, Marata, Andratx, Bagà); això ens fa pensar en l'alta mobilitat dels pescadors els quals devien residir durant un temps (no necessàriament llarg) a Tamarit. D'altra banda, el nombre també es reduiria si tenim en compte que l'hem establert a partir d'un període de temps de 15 anys, i no en un any concret. Si ens cenyim a un sol any, la xifra esdevé irrisòria, per tal com són pocs els pescadors que acudien anualment a cal notari. A més, el risc d'agafar un període ampli és que la quantitat resultant pot ésser exagerada, sigui pels canvis d'oficis, sigui per les morts o migracions durant el període, etc.

Entre el 1712 i el 1719 són 17 els pescadors concretats. Entre el 1729 i el 1740 són 19 els que hem pogut individualitzar. Ambdues xifres són coherents entre elles, però contrasten amb el nombre anterior. És possible que aquestes dues darreres siguin relativament baixes pel vell problema del caire notarial de la documentació treballada, però en tot cas són superiors als 9 mariners i pescadors matriculats el 1737. Podria ésser que l'ocultació (directa o fent-se passar per altre ofici) o que el registre a Altafulla expliqués la diferència de nombre.

De tota manera, però, podem plantejar la hipòtesi que devia haver-hi uns vint pescadors i una mitja dotzena de barques.

Una altra font útil és la que constitueixen els arrendaments públics. Malauradament, només n'apareixen alguns. Deduïm que o bé eren acordats sense constància notarial o bé es prorrogaven de paraula.

Tenim dos arrendaments dels delmes i primícies (llevat de l'oli), concedits pel rector. Els beneficiaris dels fruits de l'any, entre el maig del 1698 i l'abril del 1699, foren Miquel i Cosme Gatell, pagesos d'Altafulla, els quals hagueren de pagar 400 lliures i dues roves de cànem. El rector els deixà bótes i el celler de la rectoria per a posar vi procedent del delme. El 26 d'abril del 1716, el vicari de Tamarit arrendà als pagesos d'Altafulla, Pere i Josep Aguadé i Isidre Oliva, els delmes i primícies, per 500 lliures anuals (a pagar per terces: 1 de setembre, 1 de gener i 1 de maig) per 3 anys des del dia 1 de maig del 1716. Hi comprovem un augment del 25 % de l'import en divuit anys. En un paper intercalat en el manual figura l'arrendament dels delmes i primícies dels grans de Tamarit i Ferran, per 3 anys (a comptar des de

l'1 de maig del 1792), a raó de 1.500 lliures anuals. En gairebé un segle, l'import s'havia quasi quadruplicat.

El dret del vintè —que no tenia un caire ordinari i que afectava directament la venda del peix, com hem vist— gravava tots els fruits que pagaven delme i requeria l'autorització de l'Arquebisbe i de la Marquesa. L'1 de maig del 1698 fou concedit a Joan Vives i Llorens, Bernat Martí, pagesos d'Altafulla, i Joan Castañer, pagès de Tamarit i batlle de l'Arquebisbe, per 1.400 lliures, en quatre anys; és a dir, 350 lliures l'any. 300 lliures de les obtingudes per la Universitat havien de cobrir censals, i el sobrant seria utilitzat per a adobar les muralles i fer una cisterna (¿hi havia problema d'aigua?). No disposem de més arrendaments del vintè.

Un altre objecte d'arrendament —per 5 lliures i mitja— fou l'estany que el 1705 el rector concedí a un pagès de Valls. El forn, propietat de la Marquesa, passà a pagesos del Catllar i, el 1699, a pagesos de Tamarit.

El 1699, Baltasar Rabassa —pescador d'Altafulla— arrendà, durant tres anys, a Jaume Martí —pagès i propietari de barques de Tamarit— la botiga de Mar de la platja, per 16 lliures (no sabem si anuals o triennals), que calia pagar a la bestreta. En aparèixer la fórmula *la botiga de mar*, hem d'entendre que només n'hi havia una.

El 1718, la Universitat creà l'arrendament de la carnisseria, inexistent fins aleshores. Donava dret a pasturar el bestiar dins el terme (el document ho concreta: des del camí ral al mar, i des del camí de les masies del Mèdol —a la platja de la Móra— a les Botigues de Mar d'Altafulla) sense fer mal als sembrats, olivers i garrofers —heus ací, ultra la vinya, els cultius de la zona—; també permetia tancar el bestiar als corrals i aprofitar els fems que produís. Hom determinava el preu de venda de la carn: el moltó, 6 sous la lliura; l'anyell, 4 sous i 6 diners la lliura; el porc, 6 sous la lliura, segons el preu de la Riera... No era un monopoli, car el taverner podia matar dos porcs l'any, i el botiguer quatre. L'arrendament anà a un pagès de la Riera, per 75 lliures anuals. Aquesta quantitat devia ésser excessivament elevada puix que el 1720 havia baixat a 25 lliures l'any, per a un pagès de Roda.

Tenim més informació sobre els arrendaments de la botiga, de la taverna i la fleca, i del dret del peix, que apareixen com els tres principals, dos d'ells relacionats directament amb l'obtenció i el consum del peix.

Botiga:

— Calia que tingués bacallà, tonyina, arengades (i altra pesca salada, a voluntat), sabó, arròs, fideus, pebre, mel, melindros —tot això al preu de venda dels veïns—, oli (amb un guany màxim estipulat), cansalada (a un preu marcat). Aquests devien ésser els productes consumits pels pescadors. El bacallà segurament era importat a través d'Altafulla i la tonyina podia provenir de les almadraves mediterrànies.

— 1-5-1699: per 3 anys (33 lliures, 4 sous i 4 diners l'any) a Joan Mata, mariner de Tamarit (és a dir, un hipotètic comerciant o, si més no, avesat al comerç).

— 1-5-1702: per 3 anys (24 lliures, 16 sous l'any) al mateix. Ací hom li estipulava els guanys d'oli, arengada (1 lliura per miler), tonyina i bacallà sec (6 diners per lliura), pebre i mel. Havia de tenir, a més del ja expressat, sal, cotó, agulles de cosir i de cap i paper blanc. Podia vendre, també, pinyons, castanyes i torrons. Malgrat que tenia el monopoli junt amb el taverner, els marxants forasters podien estar-s'hi tres hores. (És a dir, hi anaven comerciants de fora).

— 1-5-1703: quelcom degué ocórrer a l'arrendatari anterior, car al cap d'un any n'apareix un de nou: Jaume Ricart, que paga 24 lliures, 16 sous i 9 diners l'any.

— 1-9-1712: per 2 anys i 8 mesos, la botiga passa a Pere Miracle (pagès de Tamarit, fiat per Pere Estampa, pescador) per 56 lliures.

— 1-5-1715: renovació per 3 anys, per 89 lliures i 8 sous.

— 1-5-1718: per 3 anys (per 65 lliures i 12 sous) a Bernat Vives, pescador de Tamarit. Les condicions són semblants a les del 1712.

És a dir, l'arrendament tenia un preu oscil·lant i estava molt reglamentat. Al manual d'Altafulla del 1799 hem trobat que aquell any el preu fou de 600 lliures, i incloïa la tenda i la venda d'aiguardent, venda en règim de monopoli a la platja de la Móra. Aqueix preu de venda havia d'ésser el d'Altafulla.

Taverna i fleca:

— 1-5-1699: per 1 any, a Jaume Ricart, pagès de Tamarit, per 39 lliures i 10 sous. Havia de vendre vi negre de la vila; és a dir, se n'hi produïa. Si s'acabava, se'n podia vendre de forà. També havia de tenir vi blanc per Nadal i Carnestoltes, pa —ben cuit i controlat pel mostassaf—, aiguardent i tabac. Hom estipulava el guany que podia

tenir per producte (en el cas de tabac era d'un 25 %). Havia de posseir llit per a soldats o passatgers. Tenia el monopoli del vi a la menuda, llevat de la venda als malalts, parteres i pels bateigs. Podia, també, vendre botifarra, llonganissa i cansalada.

— 1-5-1700: renovació del contracte, per 68 lliures, 5 sous i 4 diners, amb idèntiques condicions i al mateix individu. És a dir, el preu era més d'una tercera part de l'anterior.

— 1-5-1702: iguals condicions a la mateixa persona, per 79 lliures, 10 sous.

— 1-5-1704: a Rafael Plana, pagès de Tamarit, per 65 lliures l'any.

— 1-5-1705: a l'anterior Jaume Ricart; no hem pogut desxifrar el preu.

— 1-5-1713: a Andreu Vallès, pescador de Tamarit, per 84 lliures.

— 1-5-1715: a Frances Sanromà, pagès de Ferran, per 131 lliures.

En aquest cas, l'augment és espectacular: el preu es triplicà en quinze anys, tot i que la guerra podria explicar-ho en part.

Dret del peix:

— 1-11-1697: per 1 any, a tres altafullencs, per 105 lliures. Podien cobrar 3 diners per lliura al comprador que no tingués privilegi reial o apostòlic, i 3 diners més al venedor. Si no volien vendre o no podien, per poder salar el peix havien de pagar tots 6 diners.

— 1-1-1700: a Joan Castañer, pagès de Tamarit, per 63 lliures i 4 sous.

— 1-1-1701: a Jaume Rius, sastre d'Altafulla, per 103 lliures l'any. No pagaven dret els esquers dels pescadors que pescaven i venien dins el terme de Tamarit.

— Del 22-11-1703 al 30-4-1704, per 30 lliures, a Josep Martí, pescador de Tamarit.

— 1-5-1704: a Joan Castañer i Pere Alegret, pagesos de Tamarit, per 64 lliures i 10 sous, per un any.

— 1-5-1713: a Francesc Estampa, pescador de Tamarit, per 46 lliures l'any.

— 18-8-1718: a Pere Estampa, pescador de Tamarit, per 45 lliures.

— 16-5-1735: a Lluís Roig, patró d'arts de la Torre, per 30 lliures l'any. Les condicions eren encara de cobrar 3 diners a qui venia i 3 a qui comprava, llevat dels esquers. La sardina salada havia de pagar 6 diners per miler, tant el comprador com el venedor.

Convé que observem la davallada del preu de l'arrendament dels drets del peix. Pot servir-nos de guia, per a comprendre la minva paral·lela dels pescadors de Tamarit.

Sobre els arrendaments, en general, podem concloure que els pescadors de Tamarit només controlaven el del peix, pescat a la seva localitat ocasionalment. Pagesos de Tamarit, gent de mar d'Altafulla i de la Torre i pagesos d'Altafulla eren els qui detentaven la gran quantitat d'arrendaments de tot tipus. Sols la família Estampa i un mariner de Tamarit tenien una certa presència. Tot això ens porta a creure en la manca de dinamisme dels pescadors, ben probablement per impossibilitat material. La dependència de Tamarit-municipi respecte als seus veïns era més que notable: molts arrendataris eren forans (Roda, Altafulla, la Torre, la Riera, el Catllar...) i molts dels preus eren establerts d'acord amb els que regien a les localitats contigües.

Els pescadors de Tamarit seguien una tònica comuna als pescadors d'arreu. Devien formar un dels sectors més empobrits, si no el que més. Únicament no patirien dificultats econòmiques dues o tres famílies de pescadors. Per acabar-ho d'adobar, Tamarit, com a localitat, no seria el medi òptim per a reviscolar-se. La prova de la davallada és que els Estampa adquiriren terres a Altafulla i acabaren per establir-s'hi a finals del segle XVIII.

V. BIBLIOGRAFIA

D'abast general:

- COLLDEFORN I LLADÓ, FRANCISCO: *Historial de los Gremios de mar de Barcelona*, Barcelona, Gràfiques Marina, 1951, 293 p.
- DELGADO RIBAS, JOSEP M.: *La navegació catalana d'altura: els mariners de comerç lliure*, «L'Avenç», núm. 36 (1981), p. 52-59.
- *La construcció naval catalana: els mestres d'aixa*, «L'Avenç», núm. 38 (1981), p. 44-50.
- FERNÁNDEZ DÍAZ, ROBERTO i CARLOS MARTÍNEZ SHAW: *Els sistemes de pesca a la Catalunya de l'Antic Règim*, «L'Avenç», núm. 33 (1980), p. 42-53.
- «La Gente de mar en la Cataluña del XVIII» a *Actes del Primer Congrés d'Història Moderna de Catalunya*, Vol. I, Barcelona, 1984, p. 553-559.
- GARCIA SANZ, ARCADÍ: *Història de la Marina Catalana*, Barcelona, ed. Aedos, 1977.
- GRAN GEOGRAFIA COMARCAL, *Camp de Tarragona*, Vol. VII, Barcelona, Fundació Gran Enciclopèdia Catalana, 1982.
- IGLÉSIES, JOSEP: *El Cens del Comte de Floridablanca*, Vol. I, Barcelona, Fund. Vives Casajuana, 1969.
- *Estadístiques de població de Catalunya el primer vicenni del segle XVIII*, Vols. I i III, Barcelona, Fund. Vives Casajuana, 1974.
- LLOVET, JOAQUIM: «La Catalunya marítima a la segona meitat del segle XVIII. La Revista de Matricules de Luis Muñoz de Guzmán (1786)» a *Actes del Primer Congrés d'Història Moderna de Catalunya*, Vol. I, Barcelona, 1984, p. 711-720.
- MARTÍNEZ SHAW, CARLOS: *Cataluña en la Carrera de Indias*, Barcelona, ed. Crítica, 1981, 396 p.
- ROIG, EMERENCIÀ: *La pesca a Catalunya*, Barcelona, ed. Barcino, 1927, 151 p.
- VILAR, PIERRE: *Catalunya dins l'Espanya Moderna*, Vol. IV, Barcelona, ed. 62, 1968, 631 p.

D'abast monogràfic:

- CAPDEVILA, SANÇ: «Documents. La Torre de la Mora» a *Estudis Altafullencs*, núm. 3 (1979), p. 85-89.
- FORT I COGUL, ^oEUFEMIÀ: *Noticia històrica d'una singular institució Medieval. La Comunitat de pobles del Camp de Tarragona*, Barcelona, Fundació Vives Casajuana, 1975, 361 p.
- JORDÀ I FERNÀNDEZ, ANTONI: *El port de Salou en el segle XVIII*, «L'Avenç», núm. 40 (1981), p. 54-56.
- i JOAN M. PUJALS I VALLVÉ: *Les lluites pel port de Salou*, Tarragona, I.E.T. Ramon Berenguer IV, 1983, 158 p.
- LIAÑO MARTÍNEZ, EMMA: *Torres medievals en la desembocadura del Gaià* a «Estudis Altafullencs», núm. 3 (1979), p. 51-83.
- ROVIRA I GÓMEZ, SALVADOR: *Activitats econòmiques dels altafullencs del segle XVIII*, a «Estudis Altafullencs», núm. 4 (1980), p. 61-81.
- *Los comerciantes de Altafulla (segunda mitad del siglo XVIII)*, a «Estudis Altafullencs», núm. 2 (1978), p. 29-92.
- *Guia d'Altafulla*, Tarragona, I.E.T. R. Berenguer IV, 1980.
- LA TARTANA: Butlletí de règim interior del Centre d'Estudis d'Altafulla. Diversos números.
- ZALVIDE, MANUEL: *Reglamento de navegación, pesca, carga y descarga y gobierno político y económico de los matriculados de este partido de Villanueva de Cubellas*, Vilanova, Rius Vila, 1852, 45 p.

RAFAEL CATALÀ I DALMAU - VALENTÍ GUAL I VILÀ